

Komitea murroksen keskellä

Maalaiskansakoulun opetussuunnitelma- komitea 1912–1924

Lähtökohtia

KANSAKOULUJEN MALLIKURSSIEN arvioitiin 1900-luvun alkuvuosina kaipaavan uudistamista. Kansakoulujen piiritarkastajien kokouksessa todettiin, että ne olivat liian laajoja eivätkä enää vastanneet muuttuneen yhteiskunnan vaatimuksia. Kouluylihallitus vetosikin senaattiin, että se asettaisi komitean uudistamaan mallikursseja. Senaatti suostui pyyntöön ja asetti vuonna 1912 maalaiskansakoulun opetussuunnitelmakomitean.¹

Opetussuunnitelmakomitea sai laajan tehtävän. Tehtävä oli itse asiassa kaksijakoinen: ennen kaikkea piti uudistaa kansakoulun opetussuunnitelma, mutta toisaalta piti pohtia myös koulujärjestelmän muuttamista. Komitean tehtävä oli

... voimassa olevan kansakouluasetuksen pohjalla ehdotusten valmistaminen niiksi muutoksiksi, joita kansakoulu eri aineiden oppikurssien laajuuteen nähden kaipaa, jotta ne vastaisivat niin hyvin käytännöllisen elämän tarpeita kuin nykyajan kasvatustieteen vaatimuksia, sekä jatko-opetuksen järjestämistä niin, että se parhaiten voisi edistää yhteiskunnallista ja ammatillista sivistystä sen koulusta päässeen nuorison keskuudessa, joka ei opintojaan muissa kouluissa jatka; ja jonka komitean näitä kysymyksiä käsitellessään on myös pidettävä silmällä, miten kansakoulu parhaiten voitaisiin saada yhteyteen sekä oppikoulun että alempien ammattikoulujen kanssa.²

Komitea aloitti työnsä 1912, mutta senaatti lakkautti sen yllättäen 1915, vaikka työ oli kesken. Suomen itsenäistymisen jälkeen tammikuussa 1918 komitea asetettiin uudelleen, mutta kansalaissodan takia se kokoontui vasta seuraavana syksynä. Lopullinen komiteamietintö pystyttiin saamaan valmiiksi vuoden 1924 lopussa.³

Opetussuunnitelmakomitean toimintaa ei ole sinänsä tutkittu, mutta sitä on sivuttu muussa tutkimuksessa. Aarni Voipio tutkii komiteaa Mikael Soinisen elämäkerrassa (1944) päähenkilönsä näkökulmasta. Aimo Halila taas tarkastelee sitä pääasiassa Suomen kansakoululaitoksen historiansa kolmannessa osassa (1949) Voipion teoksen, kansakoulukomitean piirissä kirjoitetujen julkaisujen ja itse komitean laatiman mietinnön pohjalta. Osmo Kivinen sivuaa valtiollista kouludoktriinia käsittelevässä väitöskirjassaan komitean työtä (1988). Samoin tekee Risto Rinne, jonka väitöskirja kohdistuu oppivelvollisuuskoulun opetussuunnitelman muuttumiseen, mutta ei itse komiteatyöhön (1988). Veli-Matti Autio taas katsoo asiaa opetusministeriön historiasta hallinnon näkökulmasta, mutta ei kirjoita opetussuunnitelmakomiteasta (1986). Hannu Syväoja esittelee teoksessaan *Kansakoulu - suomalaisten kasvattaja* (2004) kansakoulua eri näkökulmista eikä maalaiskansakoulun opetussuunnitelmakomitea ei ole hänen kiinnostuksen kohteitaan. Aikaisemmassa tutkimuksessa kansakoulukomitea esitetään uudistushankkeena, joka perustui perusteelliseen suunnitteluun ja kokeiluun, mutta jonka toiminnan venäläistämiskauden ajan senaatti lopetti ennen aikojaan.⁴

Komitean työskentelyn aikana sen kokoonpano ja toimintaympäristö muuttuivat. Työtä aloitettaessa Mikael Soininen oli sen puheenjohtaja, sitä lopetettaessa Soininen oli kuollut. Komitean asetti Suomen senaatti, mutta sen lopullinen mietintö valmistui itsenäiseen Suomeen.⁵ Tämä ristiriita herättää kysymyksen, muutuiko komitean näkemys jollain olennaisella tavalla pitkän työskentelyperiodin aikana vai ei. Osmo Kivinen arvelee kouludoktriinia väitöskirjassaan (1988), että komitea oli jo 1915 lopettaessaan työskentelynsä ensimmäistä vaihetta saanut ajatuk-

sensa kiteytetyksi ja että myöhempi työ ei tuonut komitean toimintaan enää mitään olennaista uutta. Esitän väitöskirjassani *Tavoitteena kunnon kansalainen* (2003) päinvastaisen epäilyksen, että komitean painopiste muuttui uudistavuudesta konservatiivisempaan suuntaa.⁶ Muuttuiko komitean suhtautuminen vai ei? Tämän kysymyksen tarkasteleminen on tämän artikkelin tarkoitus.

Millaisiin oloihin opetussuunnitelmaa kirjoitettiin?

Komiteaa keskittyneet odotukset olivat monella tavalla hajanaisia. Senaatin toimeksiannossa painopiste oli itse opetussuunnitelmauudistuksessa, jonka piti vastata muuttuneen yhteiskunnan tarpeisiin ja ottaa huomioon uudenaikaisen kasvatustieteen asettamat vaatimukset. Tämä työ oli sinänsä jo niin vaativa, että työskentelyn ripeän alkuvaiheen jälkeen mahdollisuus paneutua koulutuksen järjestelmäkysymyksiin jäi väistämättä taka-alalle, vaikka aiheesta keskusteltiin. Sen sijaan se yhteiskunta, johon komitea mietintöään laati, tuntui asettavan joukon muita vaatimuksia, joihin komitean oli pakko reagoida.⁷

Vuonna 1906 toteutettu eduskuntauudistus oli siirtänyt poliitista valtaa suurille joukoille, joiden kansalaiskasvatuksesta oltiin huolestuneita. Kansakoulun odotettiin valmentavan ihmisiä toimimaan yhteiskunnan jäseninä ja kansalaisina. Toisaalta autonominen Suomi oli vuodesta 1899 saakka joutunut venäläisten painostuksen kohteeksi maan liittämiseksi tiiviimmin keisarikunnan yhteyteen. Vuosien 1905–1907 lyhyen rauhallisen jakson jälkeen painostus oli alkamassa uudelleen.

Suomi oli muuttumassa muullakin tavalla. Teollistuminen, joka oli alkanut hitaasti 1800-luvun puolen välin jälkeen, oli nopeutumassa. Markkinatalous hyvää vauhtia leviämässä maaseudulle, jossa se mullisti maalaisväestön työ- ja palkkaolot. Maaseudun tilaton väestö oli monella tavalla liikkeellä, osa muuttamassa asutuskeskukseen, osa maaseudulle syntyneisiin teollisuusyhdyskuntiin.

Opetussuunnitelmakomitea ehdittiin asettaa kaksi vuotta ennen ensimmäisen maailmansodan syttymistä, ajankohtana, jolloin Venäjä näytti toipuneen Japanin sodan ja suurlakon tuomista takaiskuista. Venäjä oli nopeasti teollistumassa. Liike-elämä oli vilkasta sekä emämaassa että autonomisessa Suomessa. Kun ensimmäinen maailmansota syttyi, Suomi julistettiin sotatilaan, mutta itse sota oli kaukana. Maa oli rintaman takaista aluetta, jossa varustettiin venäläisiä joukkoja. Suomen teollisuudelle varustelu toikin korkeasuhdanteen, jota jatkui aina vuoden 1917 maaliskuun vallankumoukseen saakka.⁸

Komitean pyrkimyksien tausta on mielestäni edellä esitetty yhteiskunnan muuttuminen. Kun opetussuunnitelmaa ruvettiin uudistamaan, keskustelut keskittyivät ympärillä tapahtuviin muutoksiin. Vain Suomen ja Venäjän suhdetta ei voinut julkisesti käsitellä. Opetussuunnitelmakomitea keskusteli luonnontieteiden, elinkeinoelämän ja kansanvallan kansakoululle asettamista vaatimuksista. Samoihin asioihin oli viitattu jo ennen komitean asettamista käydyissä julkisissa keskusteluissa.⁹ Samanlaisia perusteluja on esitetty myöhemminkin, kun "kansainvälisen kilpailukyvyyn" nimissä on vaadittu koulujen opetussuunnitelmien muuttamista.

Komitean aloittaa työnsä - ja keskeyttää sen

Professori Mikael Soininen oli komitean keskeinen henkilö. Se paljastuu komitean keskustelujen etenemisestä ja Soinisen arkistossa säilyneestä kirjeenvaihdosta. Toinen vaikuttaja oli seminaarinlehtori Kaarle Oksala. He tekivät yhteistyötä, vaikka heidän välillään oli myös jonkin verran jännitettä. Soinisen yhteistyökumppaneita ja hänestä riippuvaisia olivat tarkastaja A. J. Tarjanne, josta tuli komitean sihteeri ja Soinisen kuoltua komitean puheenjohtaja, ja Heinolan seminaarin harjoituskoulun opettaja Helmi Lehtonen, joka tukeutui Soiniseen. Muut komitean jäsenet olivat hiukan etäisempiä. Kriittisin Soinista kohtaan oli ilmei-

sesti tarkastaja K. G. Aminoff, mutta hänestä ei ollut Soinisen haastajaksi.¹⁰

Aloittaessaan työtään syyslukukaudella 1912 komitea kokoon-tui säännöllisesti. Työhön paneuduttiin ponnekaasti. Komitean tarkoitus oli toteuttaa perusteellinen kansakoulu-uudistus, joka perustuisi perinpohjaiseen asiaan perehtymiseen ja kokeiluun. Tässä tarkoituksessa komitea sai senaatilta luvan perustaa maa-seudulle Boxbackaan eli Pukinmäkeen silloisen Helsingin ulko-puolelle kansakoulun, jossa sen ajatuksia kokeiltiin. Suunnitelmia tehdessään komitea hankki sekä saksalaista että ruotsalaista kir-jallisuutta ja pyrki perehtymään ulkomaisiin kouluoloihin.¹¹

Alkuperäinen ajatus oli, että syyslukukaudella 1912 keskityt-täisiin yleiseen keskusteluun tuntijaosta, oppiaineista jne. Sitten olisivat vuorossa alemman kansakoulun opetussuunnitelman ke-hittäminen. Sitten kiinnitettäisiin huomiota yläkansakouluun ja kaupunkikansakouluun, jota pohdittiin jo komitean aikaisemman työn aikana. Tärkeimmän aseman kehittelytyössä sai koulukokei-lu, josta saatuja kokemuksia haluttiin hyödyntää uudistustyön edetessä. Kun komitean työ päättyi aikaisemmin kuin oli odo-tettu, alakansakoulu oli valmis, maaseudun yläkansakoulu oli vielä kesken ja kaupunkikoululle oli ehditty antaa vähänlaisesti huomiota. Komitea oli kuitenkin ehtinyt työskennellä ydinteh-tävänsä maalaiskansakoulun parissa.¹² Komitean aloittaessa työn-sä uudelleen, useat sen jäsenet olivat jo muiden haasteiden paris-sa. Päälle kaatuvia asioita oli erityisesti Soinisella, josta tuli kou-luhallituksen ylijohtaja ja ministeri. Ilmeistä on, että komitean aktiivisin vaihe oli juuri vuosien 1912–1915 välinen aika.¹³

Opetussuunnitelmakomitean saavutuksia

Komitea totesi kansakoulun opetussuunnitelmien vaativan pe-rusteellisempaa muutosta kuin komitean toimeksiantaja oli odot-tanut. Tämä lienee ollut ainakin puheenjohtajan ja hänen yhteis-toimintakumppaniensa näkemys jo ennen komitean asettamis-

ta. Aivan perustava kysymys oli alkuopetuksen ja pienten lasten opetuksen järjestäminen ja niiden liittäminen elimelliseksi osaksi kansakoulua. Kunnallisen alakoulun lisäksi oli olemassa kirkollisia kiertokouluja, joiden taso oli kirjava. Opetussuunnitelma-komitean toiminnan kannalta tämä oli niin keskeinen seikka, että alakoulun uudistuksesta tuli komitean tärkeimpiä aikaansaannoksia, vaikka sen uudistamisesta oli keskusteltu ja suunnitelmia laadittu jo ennen opetussuunnitelmakomitean asettamista.¹⁴

Muut asiat jäivät hiukan vähemmälle uudistamiselle, koska varsinaisen kansakoulun ohjelma oli puolessa vuosisadassa vakiintunut. Kotiseutuopetusta, josta Mikael Soinisen oli määrä kirjoittaa, oli esimerkiksi opetettu kansakouluissa ja sitä oli kehitetty ilman, että kaikkea olisi jouduttu luomaan tyhjästä.¹⁵ Yläkansakoulun heikompaan asemaan vaikutti myös se, että komitean työ lopetettiin 1915, kun sen toimeenpaneman koulukokeilun tuloksia ei ollut ehditty vielä hyödyntää yläkansakoulun uudistuksessa. Yksittäisten aineiden opetussuunnitelmiin ehdittiin paneutua, mutta selvästi komitean vuonna 1916 julkaistu mietintö eli *Suuntaviivat* oli alakoulupainotteinen.¹⁶

Edellä kuvattua tilannetta tasoitti jonkin verran se, että Soininen julkaisi teoksen *Maalaiskansakoulun uudistuksesta*, jossa hän selosti Boxbackassa toteutettua koulukokeilua. Myös opettajat ja opettajankouluttajat välittivät ajatuksia ympäri maata. Kun komitea aloitti tauon jälkeen työn uudelleen, tuntui siltä kuin tieto olisi muuttunut jo yhteiseksi omaisuudeksi. Tämän vuoksi on perusteltua päätellä, että *Suuntaviivat* ja *Kansakoulun uudistuksesta* vaikuttivat sittenkin enemmän kuin itse lopullinen mietintö, joka valmistui vuoden 1924 lopussa Soinisen jo kuoltua.¹⁷

Pohjakoulukysymys ja alemman ammattiopetuksen asema jäivät vähälle käsittelylle, koska niihin ei edes ehditty kunnolla paneutua. Pohjakoulukysymys oli koko komitean työskentelyajan ajankohtainen ja siitä keskusteltiinkin ajoittain.¹⁸ Oppikoulun pohjakoulukysymyksestä Soininen ohjasi 1917 yliopiston professorina ollessaan Armas Ension väitöskirjan. Hänen oma kirjoittelunsa viittaa siihen, että koulujärjestelmän kehittäminen ki-

innosti häntä ja kiinnostus jatkui vielä komitean lopputyöskentelyn aikana. Se johti poliittisiin aloitteisiin ja 1919 asetetun pohjakoulukomitean syntymiseen. ¹⁹ Soininen piti pohjakoulukysymystä esillä, mutta keskeisin vaikuttamisen painopiste oli jo 1920 eduskunnassa, jossa käsiteltiin vuonna 1921 voimaan tullutta oppivelvollisuuslakia ja kansakoulun kustannuslakia. Näiden jälkeen vuosina 1922–23 ajankohtainen kansakoulutoimen järjestysmuodon perusteita koskenut laki oli myös tärkeä painopiste.

Koulujärjestelmäkysymys oli liian iso pala, että sitä olisi voinut opetussuunnitelmakomitean työn alkuvaiheissa käsitellä tai ratkaista. Se hukkui opetussuunnitelmatyön pieniin yksityiskohtiin. Loppuvaiheen aikana se oli liian iso että siihen olisi kunnolla ehditty paneutua ja komiteamietinnön valmistumisen jälkeen se alkoi olla jo niin poliittinen, että siihen ei edes kyetty paneutumaan ilman, että siitä olisi tullut eduskuntapuolueiden kiistakapulaa. Poliittista tahtoa pohjakoulukysymyksen ratkaisemiseen ei eduskunnassa riittävästi ollut.²⁰

Kotipiiristä maailmaan

Komitean työn keskeisin pedagoginen oivallus oli, että kansakoulu oli kehitettävä kirjakoulusta, jollaiseksi vanhojen mallikurssien mukainen koulu ymmärrettiin, havaintojen tekemisen ja oppilaiden oman työskentelyn kouluksi. Tämä ilmenee erityisesti siinä, että koko alakansakoulun opetuksen kulmakivi oli havainto-opetus, omien havaintojen tekeminen, erilaiset työtehtävät ja retkeileminen. Yläluokilla taas painopiste oli kotiseutuopetuksessa, jonka tuli antaa perusteet omakohtaisten havaintojen tekemisen pohjalta edellytykset oman kotiseudun luonnon, ympäristön ja yhteiskunnan ymmärtämiseen ja jatko-opetuksen antamalla tuella kansalaiseksi kasvamiseen.²¹

Havainto-opetuksen oli määrä rakentaa perusta eri oppiaineille, jotka kansakoulun aloittamisvaiheessa olivat lapselle vielä eriyttämättömiä. Yläluokkien kotiseutuopetus toimi samoin:

siitä piti olla rakennuspohja maantiedolle, eläin- ja kasviopille, mutta myös fysiikalle ja kemialle ja kotimaiselle historialle.²² Oikeastaan kaikki reaali maailmaa koskeva tieto ja taito haluttiin rakentaa omakohtaisten havaintojen sekä omien tutkimis- ja työtehtävien varaan. Komitean perustamassa kokeilukoulussa oppilaat tekivät säähavaintoja, yksinkertaisia luonnontieteellisiä kokeita ja piirtelevät karttoja.²³

Komitean sisäisissä keskusteluissa ilmeni kuitenkin pientä jännitettä. Kaarle Oksala, jonka käsialaa alaluokkien opetussuunnitelma sittemmin oli, korosti koko opetussuunnitelman kannalta tärkeimpänä asiana lapsen psykologian merkitystä. Lapsi oli havaitseva ja toimiva olento. Tämän takia luonnon havainnot ja niiden pohjalle rakentuvat luonnontieteet olivat historiaa tärkeämmät. Yhteiskunnan opetussuunnitelmaan kohdistuvat vaatimukset olivat myös toisarvoisia lapsen havainnointitavan rinnalla. Kun Oksala ei kyennyt näkemään historialla erityisen suurta kasvatuksellista arvoa, Soininen, jonka oli komitean sisäisen työnjaon perusteella tarkoitus paneutua kotiseutuopetukseen, puolusti sitä.²⁴

Jonkinlainen siirtymä luonnontieteiden hyväksi tapahtui kuitenkin, kun kansakoulun tuntimäärässä panostettiin havaintoja toisaalta kotiseutuopetukseen. Loogisesti kotiseutuopetuksen periaatteista oli johdettavissa, että lapsille tuli opettaa ennen kaikkea kotimaista historiaa. Kotiseutu oli se miljöö, jossa lapsi kasvoi, ja josta käsin hänen maailmansa laajeni aste asteelta.²⁵ Koska kysymys oli maalaiskansakoulun opetussuunnitelmasta, maalaiselämä ja sen työt olivat opetussuunnitelman rakennusaineiksina. Kasviopissa käsiteltiin kotipiirin kasveja ja eläinopissa kotieläimiä. Maataloutteen tutustuttiin puutarhaopetuksen yhteydessä. Jatko-opetus oli tarkoitettu aikuisuuteen ja työelämään sopeuttamiseen. Siinäkin lähtökohtana oli koti, josta käsin laajenevina kehinä keskityttiin kuntaan ja lopulta valtioon. Ajattelu oli melko normatiivinen, koska se korosti kansalaisen ja lain suhdetta. Maaseutuelinkeinoilla oli tärkein asema opetussuunnitelmassa.³⁶

Vastoinkäymisiä

Komitean tarkoitus oli julkaista alakansakoulun opetusta koskeva osamietintö mahdollisimman pian, mutta senaatin tekemä lakkautuspäätös aiheuttikin sen, että hankkeesta kasvoikin komitean varsinainen mietintö. *Suuntaviivat*, jolla nimellä se kouluväen piirissä tunnettiin, oli varsin varovainen. Radikaaleinta oli alaluokkien opetuksen uudistaminen ja havainto-opetuksen toteuttaminen. Kansakoulun uudistuksessa, joka esitteli kokeilukoulun toimintaa, ja komitean muussa julkaisutoiminnassa voitiin kirjoittaa vapaammin. *Maalaiskansakansakoulun uudistuksesta* -teosta tutki koko komitea. Pääpiirteissään komitean tärkein julkaisutoiminta kuvastelee otaksuttavasti koko komitean eikä vain sen puheenjohtajan mielipiteitä.²⁷

Ratkaisevaksi muodostui komitean työn nopea lopettaminen syksyllä 1915. Työskentelyn loppuvaihetta leimasi melkoinen kiire, joka ilmeni komitean pöytäkirjoissa merkintöjen lyhene-
misenä ja useiden aineiden käsittelemisenä yksittäisissä kokouksissa. Kun komiteassa muistutettiin, että siltä voidaan odottaa kannanottoa pohjakoulukysymykseen, asia ohitettiin. Komitean jättämässä mietinnössä vain alakansakoulun osuus oli pidemmälle ajateltu.²⁸

Omalaatuista kyllä opetussuunnitelmahankkeen kokemat vastoinkäymiset eivät tulleet pelkästään senaatin taholta, jonka Halila sanoo suhtautuneen nuivasti kansansivistyspyrkimykseen. Vuonna 1916, komitean työn jo keskeydyttyä, kouluylhallitus pyysi lausuntoja *Suuntaviivoista*. Valtaosa palautteesta tuli kansakoulujen piiritarkastajilta, mutta kantaa ottivat myös seminaarien opettajat ja muutkin tahot. Osa kritiikistä kohdistui uskonnonopetukseen, jonka supistamisen osa koki kielteisenä. Komitea oli omissa suunnitelmissaan pyrkinyt karsimaan uskonnon opetuksesta opillista ainesta, koska sitä pidettiin lapsille liian vaikeana ja epähavainnollisena.²⁹

Luonnontieteiden opetus sai kuitenkin myös kritiikkiä luonnontieteiden opetuksen kannattajilta. Syy oli tällä kertaa se, että

havainto- ja kotiseutuopetuksen varaan rakentuva opetus antoi luonnontieteistä pintapuolisen kuvan, joka ei ollut itse aineenhallinnan kannalta riittävän systemaattinen. Luonnontieteiden korostamista moitittiin myös aineellisen hyödyn tavoittelusta. Luonnontieteiden osuutta ei päästy yläkansakoulussa kehittämään riittävästi, kun koulukokeilu oli vielä kesken komitean työn keskeytyessä. Yleinen vaikutelma oli se, että Soinisen komitea joutui puolustautumaan lausunnoissa esitettyä kritiikkiä vastaan.³⁰

Komitean toimintaympäristö muuttuu

Venäjän vallankumouksien jälkeen vuonna 1918 komitea sai aloittaa toimintansa uudelleen muuttuneissa oloissa. Suomi oli itenäistynyt ja komitean ideoita oli jo parin vuoden ajan levitetty suuren yleisön keskuuteen. Komitean työn loppuvaihe näytti olevan kiteytyneiden ajatusten kirjaamista mietinnön muotoon.³¹

Mietintöön koetettiin jonkin verran vaikuttaa. Kovin laajoista vaikutusyrityksistä ei voinut olla kyse, koska pääpiirteet suunnitelmista oli luotu jo 1915. Vaikutusyrityksiä olivat myös osa komitean julkaisemista *Suuntaviivoista* esitetyissä lausunnoista. Esimerkki vaikuttamisyrityksestä oli kannanotto puutarhaopetuksen puolesta. Puutarhaopetuksen puolesta puhumisessa ei ollut mitään merkillistä, sitä oli jo aikaisemmin pidetty tärkeänä asiana. Sen sijaan perustelut, joilla koetettiin puutarhaopetuksen suurta arvoa korostaa, olivat mielenkiintoisia. Kirjoittelussa korostettiin "maahengen" kasvattamista. Oli tärkeää sitoa ihmiset maahan, että he eivät pyrkisi helpompiin ammatteihin eli muuttaisi maalta kaupunkiin eivätkä aiheuttaisi yhteiskunnallista levottomuutta.³²

Kun vertaa vuoden 1918 jälkeen käytyä keskustelua ja perusteluja, joita silloin käytettiin ennen ensimmäisen maailmansodan syttymistä esitettyihin perusteluihin, näkyy ilmeinen muutos: Ennen sotaa haluttiin korostaa yhteiskunnan muuttumista ja uudenaikaisten järjestelyjen aikaansaamista muuttuneissa olo-

issa. Sodan jälkeen into oli hiipunut. Nyt haluttiin sitoa ihmiset maaseutuelinkeinoihin ja samalla estää kumouksia. Tämä ajattelu jätti jälkiä komitean lopulliseen mietintöön, jonka se jätti vuoden 1924 lopussa.³³

Muutos näkyy muutamissa muissakin asioissa. Komitean puheenjohtaja Mikael Soininen, joka oli pohtinut pohjakoulukysymystä ja joka oli itse sillä kannalla, että kansakoulusta pitäisi tehdä oppikoulun pohjakoulu, oli joutunut huomaamaan, että maalaiskansakoulun opetussuunnitelmakomitea ei ollut kyennyt ottamaan riittävässä määrin esiin pohjakoulukysymystä.³⁴ Sodan jälkeen uudelleen toimintansa aloittanut opetussuunnitelmakomitea ei paneutunutkaan laajemmin koulujärjestelmäkysymyksiin, mutta Soininen itse teki sen.

E. N. Setälä, joka johti kirkollisasiain toimituskuntaa, oli pyytänyt Soinista laatimaan 1917 kaksi suunnitelmaa koulujärjestelmän uudistamiseksi, joista toisen oli määrä perustua yhtenäiskoulujärjestelmän ja toinen rinnakkaiskoulujärjestelmän pohjalle. Heinäkuussa Soininen ilmoitti suunnitelmien olevan olemassa.³⁵ Sitten suunnitelmista ei kuulunutkaan mitään.

Tammikuun lopulla 1918 alkanut kansalaissota antoi myös Soiniselle muuta mietittävää kuin koulujärjestelmän uudistamisen. Sodan jälkeen odottivat jo uudet tehtävät ministerinä ja kouluhallituksen ylijohantajana. Olisi tietenkin voinut ajatella, että uudet virka-asetat olisivat saaneet Soinisen paneutumaan asiaan ponnekkaammin, mutta poliittisella kentällä painopiste oli muualla. Tärkeämpää oli oppivelvollisuuslain ja kansakoulujen kustannuslain säätäminen. Se oli yleissivistävän koulutuksen perusta tulevaisuutta varten. Toinen oli kansakoulutoimen järjestysmuodon perusteita koskevan lain aikaansaaminen, joka määritteli kansakoulussa opettavat oppiaineet.³⁶

Koska ratkaisemattomia asioita oli monta ja komiteatyö oli edelleen kesken, oli selvää, että perustavan lainsäädännön aikaansaaminen oli tärkeämpi asia kuin koulujärjestelmää koskevan lainsäädännön uudistaminen, jota ei kyettäisi tekemään ilman ristiriitoja. Erimielinen eduskunta oli avainasemassa kou-

lujärjestelmää muutettaessa. Kaikkia asioita ei voinut siellä ratkaista yhtä aikaa.

Muistiinpanoista päätellen Soininen kehitteli koulujärjestelmää koskevia ajatuksia kansalaissodan jälkeen. Hänellä oli suunnitelma kansakoulun oppimäärälle perustuvan kolmivuotisen keskikoulun ja kolmivuotisen linjajakoisen lukion muodostamaksi koulujärjestelmäksi, joka takaisi mahdollisuuden edetä opinnoissa kansakoulusta aina yliopistoon saakka. Muistiinpanot ovat ajoitettavissa kansalaissodan jälkeisiin vuosiin. Hän kirjoitti koulujärjestelmän uudistamisen tarpeellisuudesta ja perusteli sitä juuri kapinan estämisellä, demokratialla ja yhteiskunnan rauhoittamisella.³⁷

Komiteatyö jatkui katkelmallisesti työn valmistumiseen saakka eli vuoden 1924 loppuun entiseltä pohjalta. Soininen oli tuolloin jo kuollut. Mietinnön valmistuessa sen päälinjat olivat samat kuin vuoden 1916 mietinnössä. Selvästi oli tehty joukko lievennyksiä, esimerkiksi uskonnonopetuksessa kristinopin osalta. Siihen on voinut vaikuttaa oikeiston aseman voimistuminen ja uskonnon opetuksen puolesta harjoitettu painostus. Mitään luonnontieteiden suurta läpimurtoa ei ollut tapahtunut. Tapa, jolla kansakouluopetuksesta kirjoitettiin, oli myös vähemmän edistysuskoinen ja kehittyvän elinkeinoelämän tarpeita ajatteleva kuin aikaisemmissa pohdinnoissa. Sen sijaan maalaiskansakoulun opetussuunnitelma oli maatalous-Suomen opetussuunnitelma, jossa maaseutu ja sen elinkeinoihin kiintyminen oli opetussuunnitelman tärkeä juonne.³⁸

Muuttuiko mikään?

Osmo Kivisen tulkinta, että komitean näkemykset olivat 1915 samat kuin 1924, pitää sikäli paikkansa, että komitea ei työnsä aikana muuttanut koko ajattelutapaansa toiseksi. Sen työn kulmakivet laskettiin varhain ennen ensimmäisen maailmansodan puhkeamista. Sen sijaan odotukset, joita komitean työhön kohdis-

tui, muuttuivat vuosien mittaan melkoisesti. Aluksi haluttiin kehittää uudenaikainen, elinkeinoja palveleva ja samalla luonnontieteellistä tietoa korostava opetussuunnitelma. Kun komitea oli tuottanut suunnitelmansa, tavoitteista jouduttiin tinkimään.

Sen sijaan keskusteluympäristö, jossa komitean työ vaikutti, oli muuttunut jokseenkin täysin. Luonnontieteiden ja edistysuskon tilalle oli tullut yhteiskunnallisen muutoksen vastustaminen ja kapinan pelko, jota koetettiin erilaisilla järjestelyillä torjua. Nationalismi ja yhteiskunnallisten kumousten hillitseminen olivat tulleet osaksi yleistä keskusteluilmapiiriä. Keskustelu-ympäristön muuttuessa alkoivat sellaisetkin asiat, joita komitea oli aikaisemmin esittänyt, sijoittua uusiin yhteyksiin. Maatalouden eli silloisen pääelinkeinon edistäminen, alkoi vaikuttaa agaarikonservatismilta ja komitean mietintö palvella yhteiskunnan säilyttämistä. Itse komitea näytti muuttaneen näkemyksiään vähemmän kuin sen toimintaympäristö muuttui.

Viitteet

1. Halila, Aimo 1949, 167–168.
2. Koulutoimen ylläpitämiselle 21.12.1915 kansakoulun opetussuunnitelmakomitealta, 4. Maalaiskansakoulun opetussuunnitelmakomitea 1912–1925. 540:55:1. KA.
3. Halila, Aimo 1949, 170 ja 1950, 150.
4. Voipio, Aarni 1944, 470–481, 659–662; Halila, Aimo 1949, 167–168; Halila, Aimo 1950, 150; Kivinen, Osmo 1988, 172; Rinne, Risto (1986), esim. 138–143; Autio, Veli-Matti (1988), 47–50; Arola, Pauli 2003, 18–21 ja 206–210; Syväoja, Hannu 2004, passim.
5. Arola, Pauli 2003, 206.
6. Kivinen, Osmo 1988, 172; Arola, Pauli 2003, 207.
7. Maalaiskansakoulun opetussuunnitelmakomitean pöytäkirjat I–IV. A. M. Soinisen arkisto Coll.215.32 KK.
8. Arola, Pauli 1996, 58–60; Rasila, Viljo 1982a, 135–141; 1982b, 154–167. Vrt. Luntinen, Pertti 2004, 266 ja 271.
9. Maalaiskansakoulun opetussuunnitelmakomitean ptk 26.10.1912 I. A. M. Soinisen arkisto. Coll. 215.32 KK. Esim. ote Kuopion tarkastuspirin opettajien kokouksen ptk:sta 30–32.7.1912. Maalaiskansakoulun opetussuunnitelmakomitea 540:55:1. KA.

10. Helmi Lehtosen kirje Mikael Soiniselle 21.1.1912 ja 6.12.1923.. Kaarle Oksalan kirje Mikael Soiniselle 23.1.1912. A. M. Soinisen arkisto Coll. 215.8. KK; Voipio, Aarni 1944, 472.
11. Mikael Soinisen kirje opetussuunnitelmakomitealle 6.12.1912. Maalaiskansakoulun opetussuunnitelmakomitean ptk 7.12. ja 8.12.1912 I. A. M. Soinisen arkisto. Coll.215.32. KK; Kirjallisuusluettelo komitean hankkimasta kirjallisuudesta [1915]. Kansakoululaitoksen opetussuunnitelmakomitea 540:55:1 KA.
12. Koulutoimen ylihallitukselle 21.12.1915 maalaiskansakoulun opetussuunnitelmakomitealta. Kansakoululaitoksen opetussuunnitelmakomitea 1912–1925 540:55:1. KA.
13. Voipio, Aarni 1944, 659–662.
14. Halila, Aimo 1949, 97–103, 170; Komiteanmietintö 1916.
15. Maalaiskansakoulun opetussuunnitelmakomitean ptk 4.11.1912 I. A. M. Soinisen arkisto Coll. 215.32 KK; Kansakoulun opetussuunnitelmakomitean alustuksia ja päätöksiä, 24, 59. Kansakoululaitoksen opetussuunnitelmakomitea 1912–1925 540:55:1 KA.
16. Komiteanmietintö 1916.
17. Voipio, Aarni 1944, 659.
18. Esim. Maalaiskansakoulun opetussuunnitelmakomitean ptk 10., 24. ja 25.10.1912 I. A. M. Soinisen arkisto Coll. 215.32 KK.
19. Voipio, Aarni 1944, 444, 606–616.
20. Arola, Pauli 2003, 212–214; Voipio, Aarni 1944, 618–619.
21. Maalaiskansakoulun opetussuunnitelmakomitean ptk 12.10. ja 4.11.1912 I. A. M. Soinisen arkisto Coll. 215.32. KK. Komiteanmietintö 1916.
22. Maalaiskansakoulun opetussuunnitelmakomitean alustuksia ja päätöksiä. Kansakoululaitoksen opetussuunnitelmakomitea 1912–1925 540:55:1, esim.109–147 ja 304–387. Komiteanmietintö 1916.
23. Soininen, Mikael 1916.
24. Maalaiskansakoulun opetussuunnitelmakomitean ptk 12. ja 15.10.1912 I. A. M. Soinisen arkisto Coll. 215.32. KK.
25. Maalaiskansakoulun opetussuunnitelmakomitean alustuksia ja päätöksiä. Kansakoululaitoksen opetussuunnitelmakomitea 1912–1925 540:55:1, 69. Komiteanmietintö 1916.
26. Komiteanmietintö 1916.
27. Vrt. Komiteanmietintö 1916 ja Soininen, Mikael 1916.
28. Maalaiskansakoulun opetussuunnitelmakomitean ptk 28.4.1915 IV. A.M. Soinisen arkisto 215.32. KK.
29. Esim. Kuopion piirin kansakouluntarkastaja Otto Erkkilän lausunto 28.4.1917. Alajärven kirkkoherra Feliks Lujasen ym. lausunto 10.7.1918. Opetussuunnitelmakomitean Suuntaviivojen johdosta annettuja lausuntoja 1912–1923. Kansakoululaitoksen opetussuunnitelmakomitean arkisto 1912–1925 540:55:2 KA.

30. Esim. Kaskisten piirin kansakouluntarkastaja K. W. Forsmanin päivämätön lausunto, joka saapui 2.5.1917. Turun kansakoulujen tarkastajan Wald. Weckmanin lausunto 27.4.1917. Opetussuunnitelmakomitean Suuntaviivojen johdosta annettuja lausuntoja 1912–1923. Kansakoululaitoksen opetussuunnitelmakomitean arkisto 1912–1925. KA. Arola, Pauli 2003, 206–210.
31. Voipio, Aarni 1944, 660.
32. T.G. Murron alustus Oriveden pitäjän kansakoulujen johtokuntien ja opettajien kokouksessa 8.12.1912. Aapo Nuoran ja J. Vainion vetoamus 25.3.1920. Kansakoululaitoksen opetussuunnitelmakomitea 1912–1925. 540:55:1 KA.
33. Komiteanmietintö 1916.
34. Komiteanmietintö 1925.
35. Autio, Veli-Matti 1986, 48–49.
36. Arola, Pauli 2003, 212.
37. Kirjoitus koulureformista. Kirjoitus kansakoulusta. Käsikirjoitukset. A. M. Soinisen arkisto Coll. 215.14. KK; Voipio, Aarni 1944, 570–571 ja 606–607.
38. Voipio, Aarni 1944, 660–661; Arola, Pauli 2003, 175–176 ja 202–205; Arola, Pauli 2005, 152–154; Komiteanmietintö 1925.

Lähteet ja kirjallisuus

Painamattomat lähteet

Kansallisarkisto (KA), Helsinki:

Kansakoululaitoksen opetussuunnitelmakomitean arkisto 1912–1925

Kansakoululaitoksen opetussuunnitelmakomitea 1912–1925
540:55:1

Opetussuunnitelmakomitean *Suuntaviivojen* johdosta annettuja lausuntoja 1912–1923 540.55:2

Kansalliskirjasto (KK) , Helsinki:

A.M. Soinisen arkisto

Kirjeet Coll.215.8

Käsikirjoitukset Coll.215.14 ja 32

Painetut lähteet

- Komiteanmietintö 1916. Kansakoulun opetussuunnitelmakomitea, sen toiminta ja suuntaviivoja kansakouluopetuksen uudistamiseksi. Helsinki: Keisarillisen senaatin kirjapaino.
- Komiteanmietintö 1925. Maalaiskansakoulun opetussuunnitelma. Komiteanmietintö. Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino.
- Soininen, Mikael 1916. Maalaiskansakoulun uudistuksesta, Suunnitelmia ja kokeiluja kansakoulun opetussuunnitelmakomitean työmaalta. Helsinki: Otava.

Kirjallisuus

- Arola, Pauli 1996, Kansalaiskasvatuksella kaaosta vastaan. Yhteiskuntaoppi keskustelun kohteena 1906. Teoksessa: Anon. 1996. Erilaiset koulutiet. Koulu ja menneisyys XXXIV. Suomen Kouluhistoriallisen Seuran vuosikirja 1996. Saarijärvi: SKHS, 57–66.
- Arola, Pauli 2003. Tavoitteena kunnan kansalainen. Koulun kansalaiskasvatuksen päämäärät eduskunnan keskusteluissa 1917–1924. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 191. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Arola, Pauli 2005. "Kirkkokansan nousu" 1922 - kansanliike vai poliittista ohjailua? Koulu kansakuntaa rakentamassa. Koulu ja kansakunta XLII. Suomen Kouluhistoriallisen Seuran vuosikirja 2004. Saarijärvi: SKHS, 142–164.
- Autio, Veli-Matti 1986. Ensimmäisen tasavallan kulttuuripolitiikka 1917–1944. Opetusministeriön historia IV. Kirkollistoimituskunta. Opetusministeriö. Helsinki: Opetusministeriö.
- Halila, Aimo 1949, Suomen kansakoululaitoksen historia III. Piirijakoasetuksesta oppivelvollisuuteen. Suomen tiedettä N:o 3,3. Turku: WSOY.
- Halila, Aimo 1950, Suomen kansakoululaitoksen historia IV. Oppivelvollisuuskoulun alkuvaiheet (1921–1939). Suomen tiedettä N:o 3:4. Turku: WSOY.

- Kivinen, Osmo 1988. Koulutuksen järjestelmäkehitys. Peruskoulu-
tus ja valtiollinen kouludoktriini Suomessa 1800- ja 1900-luvuil-
la. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, osa 67. Turku: Turun yli-
opisto.
- Luntinen, Pertti 2004. Uudenaikaistumisen paine. Teoksessa: Kir-
kinen, Heikki (toim.) 2004. Venäjän historia. 3. painos. Keuruu:
Otava, 261–298.
- Rasila, Viljo 1982a Väestökehitys ja sosiaaliset ongelmat. Teokses-
sa: Ahvenainen, Jorma ym. (toim.) 1982. Suomen taloushistoria
2. Teollistuva Suomi . Helsinki: Tammi, 132–153.
- Rasila, Viljo 1982b, Kehitys ja sen tulokset. Teoksessa: Ahvenainen,
Jorma ym. (toim.) 1982. Suomen taloushistoria 2. Teollistuva
Suomi. Helsinki: Tammi, 154–167.
- Rinne, Risto 1984. Suomen oppivelvollisuuskoulun opetussuunnitel-
man muutokset vuosina 1916–1970. Opetussuunnitelman inten-
tioiden teoreettis-historiallinen tarkastelu. Turun yliopiston jul-
kaisusarja C 44. Turku: Turun yliopisto.
- Syväoja, Hannu 2004. Kansakoulu - suomalaisten kasvattaja. Perus-
sivistystä koko kansalle 1866–1977. Juva: PS-kustannus.
- Voipio, Aarni 1944. Mikael Soinisen elämä. Helsinki: Otava.